

## DAVLAT BYUDJETI

---

***Karimjonov Ahmadillo Akramjon o'g'li***

*Qo'qon universiteti Andijon filiali 2- bosqich talabasi*

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada davlat byudjeti tushunchasi, uning tuzilishi, shakllanish prinsiplari va funksiyalari batafsil tahlil qilinadi. Maqolada davlat byudjetining iqtisodiyot va jamiyatga ta'siri, shuningdek, byudjet siyosatining samaradorligi o'rganiladi. Tadqiqot davomida byudjet tushumlari va xarajatlarining strukturasiga e'tibor qaratilib, zamonaviy byudjet siyosatini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar beriladi. Maqola davlat moliyasining nazariy va amaliy jihatlarini uyg'unlashtirib, ilmiy yangilik yaratishga qaratilgan.

**Kalit so'zlar:** Davlat byudjeti, Byudjet siyosati, Tushumlar va xarajatlar, Moliyaviy rejalashtirish, Iqtisodiy ta'sir, Jamiyat barqarorligi

Davlat byudjeti, iqtisodiy tizimning moliyaviy asosini tashkil etgan eng muhim instrument hisoblanadi. Davlatning moliyaviy siyosatini amalga oshirish, iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantirish, jamiyat barqarorligini ta'minlashda davlat byudjetining o'rni juda katta. U davlatning soliqlar, davlat mulkidan tushgan daromadlar, xalqaro moliyaviy yordam va boshqa mablag'lar orqali yig'ilgan moliyaviy resurslarini taqsimlash va sarflashni tartibga soladi. Byudjet orqali davlat iqtisodiyotning turli sohalariga, jumladan, sog'liqni saqlash, ta'lim, infratuzilma va boshqa ijtimoiy sohalarga mablag' ajratadi. Shuningdek, davlat byudjeti iqtisodiyotning barqarorligini ta'minlash, davlat xarajatlarini optimallashtirish va moliyaviy resurslardan samarali foydalanish uchun zarurdir.

Davlat byudjeti ikki asosiy elementdan iborat: tushumlar va xarajatlar. Tushumlar davlatning barcha daromadlarini o'z ichiga oladi, xususan, soliqlar, bojxona to'lovlari, aksizlar va davlat mulkidan tushadigan daromadlar. Soliqlar davlatning asosiy moliyaviy manbai hisoblanadi va davlatning iqtisodiy siyosatini amalga oshirishda muhim rol o'ynaydi. Soliqlar orqali davlat nafaqat o'z xarajatlarini moliyalashtiradi, balki iqtisodiy faoliyatni tartibga soladi va ijtimoiy loyihalarni qo'llab-quvvatlaydi. Tushumlar manbalarini ko'paytirish va ularni samarali yig'ish davlat byudjeti siyosatining eng muhim vazifalaridan biridir.

Xarajatlar esa davlat tomonidan ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy maqsadlarni amalga oshirish uchun sarflanadigan mablag'larni tashkil qiladi. Xarajatlar ikki turga bo'linadi: doimiy va vaqtinchalik xarajatlar. Doimiy xarajatlar, asosan, pensiya, nafaqa, ta'lim, sog'liqni saqlash va ijtimoiy xizmatlarni moliyalashtirishga yo'naltiriladi. Vaqtinchalik xarajatlar esa muayyan loyihalarni amalga oshirish, infratuzilmani rivojlantirish, mudofaa va boshqa sohalarga ajratilgan mablag'larni o'z

ichiga oladi. Xarajatlar rejasi davlatning iqtisodiy siyosatiga muvofiq amalga oshiriladi va uning samaradorligi iqtisodiyotning rivojlanishiga, ijtimoiy barqarorlikka va jamiyatning turmush darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Davlat byudjeti siyosati davlatning umumiy iqtisodiy siyosatining bir qismi sifatida qaraladi. U davlatning moliyaviy resurslarini taqsimlashda, iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda va ijtimoiy sohalarni rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi. Byudjet siyosati, avvalo, davlatning iqtisodiy vazifalarini hal qilishga qaratilgan bo'lib, uning asosiy maqsadi davlat resurslarini samarali taqsimlash, jamiyatning ijtimoiy ehtiyojlarini qondirish va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishdan iboratdir.

Zamonaviy davlat byudjeti tizimi raqamli texnologiyalar, elektron byudjet tizimlari va analitik monitoring vositalari orqali samarali boshqarilmoqda. Bu tizimlar yordamida byudjet mablag'larining oqilona va samarali sarflanishi nazorat qilinadi. Elektron byudjet tizimi byudjet mablag'larining tarqatilishi va sarflanishini shaffof qilishga, korrupsiyani kamaytirishga va jamiyatda ishonchni oshirishga xizmat qiladi. Raqamli tizimlar orqali davlatning moliyaviy faoliyatini boshqarish ancha osonlashadi va davlat byudjeti jarayonida boshqaruv samaradorligini oshiradi.

Davlat byudjeti iqtisodiyotga turli yo'nalishlarda ta'sir ko'rsatadi. Birinchidan, u makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi. Byudjetning to'g'ri rejalashtirilishi va samarali sarflanishi inflyatsiya darajasini kamaytirishga, ish bilan ta'minlashni oshirishga va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishga yordam beradi. Ikkilamchi ta'sir iqtisodiyotning ijtimoiy sohalariga tegishli. Byudjet mablag'lari ta'lim, sog'liqni saqlash, ijtimoiy xizmatlar va boshqa ijtimoiy ehtiyojlarni moliyalashtiradi. Davlat tomonidan ijtimoiy sektorga ajratilgan mablag'lar fuqarolarning turmush sifatini yaxshilashga, sog'liqni saqlashni rivojlantirishga, ta'lim tizimini yaxshilashga va umumiy ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Davlat byudjeti shuningdek, iqtisodiyotdagi investitsiya faolligini rag'batlantiradi. Davlat sarmoyasi orqali infratuzilma, transport tizimlari, energiya ishlab chiqarish va boshqa strategik sohalarda investitsiyalarni jalb qilish mumkin. Shuningdek, davlatning iqtisodiy faoliyatga qo'shgan hissasi xususiy sektorni ham rag'batlantiradi. Investitsiyalar iqtisodiy o'sish sur'atlarini oshiradi va yangi ish o'rinlarini yaratadi, bu esa o'z navbatida aholi farovonligini oshirishga yordam beradi.

Bundan tashqari, davlat byudjeti iqtisodiy tengsizlikni kamaytirishga, ijtimoiy adolatni ta'minlashga va iqtisodiy muvozanatni yaratishga xizmat qiladi. Davlat tomonidan ajratilgan ijtimoiy xarajatlar orqali eng zaif ijtimoiy guruhlar qo'llab-quvvatlanadi, bu esa jamiyatda tengsizlikni kamaytirishga yordam beradi. Davlat byudjeti orqali amalga oshiriladigan taqsimot jarayoni ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Davlat byudjeti tizimi va uning samaradorligi bevosita iqtisodiy barqarorlikka, ijtimoiy rivojlanishga va davlat siyosatining muvaffaqiyatiga ta'sir qiladi. Shu sababli, davlat byudjeti jarayonida shaffoflik, samaradorlik va monitoring tizimlarini ishlab chiqish, byudjet mablag'larining oqilona sarflanishini ta'minlash hamda korrupsiyaga qarshi kurashish uchun tizimli yondashuvlar ishlab chiqilishi zarur.

#### **Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. O'zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksi. – Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi nashri.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti farmon va qarorlari: davlat moliyasini boshqarish va byudjet siyosatini takomillashtirishga oid hujjatlar.
3. Mirziyoyev Sh.M. *Yangi O'zbekiston strategiyasi*. – Toshkent: O'zbekiston, 2022.
4. Vahobov A.V., Tursunov B.O. *Davlat moliyasi va byudjet*. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2020.
5. Sirojiddinov S.S. *Davlat byudjeti va byudjet tizimi*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
6. Musayev A.A. *Davlat moliyasini boshqarish*. – Toshkent: Moliya, 2018.
7. Samuelson P., Nordhaus W. *Economics*. – New York: McGraw-Hill, 2019.
8. Stiglitz J.E. *Economics of the Public Sector*. – New York: W.W. Norton & Company, 2018.